

NECMETTİN ERBAKAN'IN İSLAM BİRLİĞİ ANLAYIŞI VE SURİYE POLİTİKASI

Necmettin ÇALIŞKAN*

ORCID ID: 0000-0001-9295-5629

Öz: Millî Görüş Hareketi'nin kurucusu Prof. Dr. Necmettin Erbakan, projelerini ve icraatlarını “Yaşanabilir Bir Türkiye”, “Yeniden Büyük Türkiye” ve “Yeni Bir Dünya” kavramlarıyla ifade ettiği üç temel üzerine şekillendirir. Erbakan'a göre ilk iki hedefe ulaşmak için maddî ve manevî yönden kalkınmak, üçüncü hedefe ulaşmak için ise İslam birliğini tesis etmek gerekir. Erbakan, emperyalizm ve siyonizmin sömürü, baskı ve her türlü zulmünden kurtulmak için Müslüman ülkelerin bir araya gelmeleri gerektiğini sürekli savunmuştur. Bunun bir göstergesi olarak da İslam ülkeleri arasında ekonomik ve sosyal ilişkilerin geliştirilmesine özel önem atfetmiştir. O, başbakan olduğu dönemde başta, İslam birliğinin nüvesi kabul edilen D-8 olmak üzere birçok icraata pratik olarak öncülük etmiştir. Araştırmada Necmettin Erbakan perspektifinden İslam birliğinin önemi ayrıca bu çerçevede 2001-2011 yılları arasında Türkiye-Suriye ilişkilerinde yaşanan gelişmeler ve Erbakan'ın bunlara yaklaşımı incelenmiştir. Buna ek olarak Ortadoğu'da sürekli yaşanan problem ve krizlerin uzun vadede çözümüne ilişkin tartışma zemini oluşturulmuştur., Erbakan'ın Suriye üzerinde ırkçı emperyalist güçlerin uygulamaya çalıştığı stratejiler hakkında yaptığı uyarılarda haklı çıktığı gerçeği ve bunun İslam birliği için ortaya koyduğu diğer öngörülerini de değerli kıldığı ortaya

---

* Doç. Dr., Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı,
ncaliskan@mku.edu.tr

Bu çalışma, 22-23 Ekim 2021 tarihleri arasında Ankara'da düzenlenen 4. Uluslararası Necmettin Erbakan ve Millî Görüş Sempozyumu'nda sunulan “Necmettin Erbakan'ın İslam Birliği Anlayışı ve Suriye Politikası” başlıklı bildirinin genişletilmiş ve revize edilmiş halidir.

DOI: <https://doi.org/10.53662/esamdergisi.1033387>

Araştırma Makalesi
Research Article

Geliş Tarihi: 06/12/2021
Kabul Tarihi: 24/04/2022

ıkan bulgulardan birisidir. Bu bağlamda sınır birliği olanlar başta olmak üzere İslam lkeleriyle ilişkilerde gösterdiği hedeflerden istifade etmenin gerekliliği sonucuna ulaşılmıştır. Bu tespitler çerçevesinde yeni arayışlar ve çözüm yolları hakkında öneriler gündeme getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Necmettin Erbakan, mmet, İslam Birliği, Suriye, Arz-ı Mev'd.

NECMETTİN ERBAKAN'S CONCEPT OF ISLAMIC UNION AND SYRIA POLICY

Abstract: The founder of Millī Gorus movement, Prof. Dr. Necmettin Erbakan shapes his projects and actions on three basic purposes that expressed with the slogan as "Livable Turkey" "Re-Great Turkey" and "A New World". According to Erbakan, it is necessary to develop materially and spiritually in order to achieve the first two goals, and to establish an Islamic unity to achieve the third goal. Erbakan has always advocated those Muslim countries should come together around the Islamic unity in order to get rid of the exploitation, oppression and all kinds of oppression of imperialism and Zionism. He attached special importance to the development of economic and social relations between Islamic countries as an indicator of this. During his time in power, he practically pioneered many actions, especially D-8, which was accepted as the core of the Islamic Union. Islamic unity, the importance of Islamic unity from the perspective of Necmettin Erbakan, and in this context the developments in Turkey-Syria relations between the years 2001-2011, and Erbakan's approach were examined in the research. In addition, a discussion ground has been created on what can be done to solve the problems and crises that are constantly experienced in the Middle East in the long term. One of the important findings revealed in the research is the fact that Erbakan warned in advance about the strategies that the racist imperialist powers tried to implement on Syria and that these warnings were justified. It has been concluded that it is a necessity to benefit from Erbakan's analysis of neighboring countries and Islamic countries in order not to face greater dangers in the future. Within the framework of these findings, suggestions about new searches and solutions were brought to the agenda. Based on all these discourses, in this article, the principles of the Milli Gorus Movement are "Can Islamic political thought meet the needs of contemporary life? and "What are the basic dynamics of this Islamic political theory

designed to meet the needs of contemporary life?” will be discussed in comparison with the basic principles of Islamic political theory through two problems.

Keywords: Necmettin Erbakan, Ummah, Islamic Union, Syria, The Holy Land.

GİRİŞ

Geçtiğimiz asırda bütün dünyayı etkileyen, İslam ülkelerinin sınırlarının yeniden çizildiği ve milyonlarca insanın ölümüne neden olan iki dünya savaşı yaşanmıştır. I. Dünya Savaşı’ndan sonra Osmanlı Devleti yıkılmış, halifelik ortadan kaldırılmış, ülkemizde ve İslam dünyasında büyük tahribatlar olmuş ve değişimler gerçekleşmiştir. Modernitenin getirdiği değişim ve dönüşüme ayak uydurabilmek için Eşref Edip ve Necip Fazıl gibi bazı mütefekkirler, Müslümanların içine düştükleri buhrandan kurtulmak için fikirler ortaya koymuşlardır. Bu düşünürlerin de etkisiyle duyarlı insanların siyaset sahnesine atılarak aktif rol almaları gerekliliği ortaya çıkmıştır. Daha sonra Necmettin Erbakan, Milli Görüş söylemiyle siyaset sahnesine çıkmış ve ideallerini hayata geçirmeye çalışmıştır. Bu yönüyle ortaya koyduğu Milli Görüş hareketi, buhran döneminde bir çıkış yolu olarak ileri sürülen mefkûrelerin ete-kemiğe bürünmüş halidir.

Erbakan hem Türkiye’deki hem de dünyadaki tüm Müslümanların problemlerini gündeme getirerek çözüm yolları sunmuştur. İslam birliği projesi bunun bir neticesidir. O, bu idealini gerçekleştirmek için pratik bazı adımlar atmış ve 7 Temmuz 1996’da Refah-Yol olarak isimlendirilen 54. Hükümetin Başbakanı olduğu dönemde, halkının çoğunluğu Müslüman ve gelişmekte olan sekiz ülkeyle (D-8/Developing 8) siyasal ve ekonomik iş birliği projesini hayata geçirmiştir. Bu dönemde iç ve dış siyasette yaptığı hamleler küresel güçlerin planlarını bozduğu için engellenmek istenmiştir.

Erbakan siyasî, sosyal ve ekonomi gibi alanlardaki fikirlerini Millî Görüş kavramıyla ifade etmiştir. Millî Görüş mefkûresi, millet kavramının Türkçe karşılığı olan ulus anlamına değil, millet-i İbrahim¹ ifadesinde olduğu gibi İslam’ın ahlâkî değer ve ilkelerini esas alan dinî içeriğe dayanır.² Millî Görüşün hedefleri arasında maddi

¹ el-Bakara 2/135; Millet-i İbrahim kavramı ve muhtevası için bk. Fethi Kerim Kazanç, “Tevhîd İnancı ve Evrensel Ahlâk İlişkisi: Hz. İbrâhîm Örneği”, *Kelam Araştırmaları* 9/1 (2011), 82; Recep Şentürk, “Millet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30/64.

² Hareketin adı olan “Millî Görüş”, “millî” ve “görüş” kelimelerinden oluşmaktadır. Hareket mensuplarınca “Millî Görüş” terkindeki “millî” kavramı, Kur’an’daki *Millet-i İbrahim* “İbrahim’in dini” terkinde referansla dinî anlamında kullanılmıştır. Millî Görüş mefkûresi ve bu mefkûrenin Millet-i İbrahim kavramıyla ilişkisi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Talip Tuğrul, “Millî Görüş Hareketi’nin Temel Karakterleri”, *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi* 10/2 (Güz 2017), 618; Necmettin Çalışkan & Ahmet Sait Sıcak, “Dini Hareketlerde Sıkça Kullanılan Ayetler: Prof. Dr. Necmettin Erbakan Örneği”, *Turkish Studies* 12/8 (2017), 75.

kalkınma önemli olmakla beraber “önce ahlak ve maneviyat” sloganıyla sembolleşen manevî kalkınma başta gelir. Bunun neticesi olarak Erbakan, kalkınmanın temelinin manevî kalkınmayla olacağını belirtir.³

Bildirinin konusu, son dönemde Suriye’de yaşananlar özelinde İslam birliğinin önemidir. Bu konuda daha önce araştırmalar⁴ yapılmış olsa da Suriye’nin stratejik/jeopolitik konumunun, heterojen yapısının ve arz-ı mev’ûd toprakları içerisinde bulunmasının iç savaşa ve istikrarsızlığa olan etkisini İslam birliği düşüncesi üzerinden bir araştırma yapılmamıştır. Bu çerçevede Erbakan’ın İslam birliği mefkuresine atfettiği değer, bu mefkurenin teorik ve pratik yönleri ve Suriye’ye yönelik siyonist ve emperyalist güçlerin planları hakkında görüşleri ele alınacaktır. Ayrıca bu güçlerin Ortadoğu’da arz-ı mev’ûd planlarını gündeme getirerek, yakın tarihte Suriye’de yaşanan istikrarsızlığın sebepleri ve sonuçları üzerinden yaşanan hadiselerden ders çıkarıp yapılması gerekenler üzerine önerilerde bulunulacaktır. Böylece siyonistlerin arz-ı mev’ûd hayali ve İslam birliği idealinde Müslüman ülkelerin birlikteliğinin önemi vurgulanacaktır.

1. İSLAM BİRLİĞİ FİKRİ VE ÖNEMİ

İslam birliği Kur’ân-ı Kerîm ve hadislerde mefhum olarak; birlik, kardeşlik, yardımlaşma, dayanışma, dağılmama, kenetlenme ve bir arada bulunma anlamında yer alır.⁵ İttihâd-ı İslam/İslam birliği, halkı Müslüman olan ülkelerin bir çatı altında toplanmaları anlamında bir tabirdir.⁶ Bu tabir, XIX. yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlanmış, küresel ölçekte Müslüman ülkeler arasında barış, huzur ve kardeşlik ortamının tesisini, siyasî, ekonomik, kültürel vb. alanlardaki birlikteliğini amaçladığı gibi sömürgecilğe karşı ortak hareket etmeyi de esas alır.⁷

³ Necmettin Erbakan, *Erbakan Külliyyatı*, der. M. Mustafa Uzun & ed. Tacettin Çetinkaya (Ankara: MG V Yayınları, 2013), 4/405.

⁴ İslam birliği idealiyle ilgili yapılan çalışmalar hakkında bk. Talip Tuğrul, “Millî Görüş Mefkûresinde İslam birliği ve D-8 -Teori ve Pratik”, *Din ve Bilim- Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 2/2 (2019), 23-49; İsa Yüceer, “İslam Birliği Fikri ve II. Abdülhamit”, *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5/2 (2016), 143-164.

⁵ Âl-i İmrân 3/103, 105; el-En’âm 6/159; er-Rûm 30/32; Buhârî, “Edeb”, 27; Müslim, “Birr”, 66.

⁶ Azmi Özcan, “İttihâd-ı İslam”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/470-475.

⁷ Nazım Maviş, “Erbakan, Necmettin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2016), EK-1/413.

İslam birliği kavramı, Jön Türkler⁸ ve İttihat ve Terakki döneminin⁹ siyasî karmaşası içinde bir çıkış yolu olarak Osmanlıcılık, İslamcılık ve Milliyetçilik tartışmaları arasında gündeme gelmiş ve yoğun bir şekilde tartışılmış¹⁰ ve bu alanda çeşitli eserler¹¹ telif edilmiştir.¹²

Osmanlı'nın yıkılışı, hilafetin kaldırılışı, Cumhuriyet'in kuruluşu, tek ve çok partili dönemden sonra 1969 yılında siyasete atılan Erbakan, millî ve manevî değerlere bağlı, güçlü bir Türkiye kurmayı amaçlamış ve bu ideali realize etmeye çalışmıştır. Ayrıca İslam birliği mefkûresini gerçekleştirmek için hayatı boyunca mücadele etmiş ve bunun gereği olarak da ümmet¹³ merkezli bir anlayışı benimsemiştir.¹⁴

Erbakan'ın İslam birliği mefkûresinin temeli; “İslam birliği varoluşsal ana hedefdir”¹⁵ düşüncesine dayanmaktadır.

2. ÜMMET ANLAYIŞI VE İSLAM BİRLİğİ

Hz. Peygamber'in getirdiği ilahi mesaja inananlar topluluğuna ve İslam liderliği çatısı altında yaşamayı kabul edenlere ümmet denilmektedir.¹⁶ Ümmet kavramı, farklı etnik kimlik, kültür, örf-adet, gelenek, inanış, mizaç, huy, alışkanlık vb. özelliklere sahip insanları bir potada eriterek aynı toplumda huzur içinde yaşamalarını esas alır. Ümmet düşüncesi, Müslüman ülkelerin bir araya gelmesinde ve birbiriyle ittifak halinde olmalarında önemli rol oynar.

İslam, ümmet fikrine muhalif olan mikro milliyetçilik gibi düşünceleri de yasaklamıştır. Çünkü bunun temelinde, kibir, ucb, taassup, ayrımcılık, ön yargı, ötekileştirme vb. hastalıklı düşünceler hakimdir. Irkçılık, milliyetçilik ve bunları

⁸ M. Şükrü Hanioglu, “Jön Türkler”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/584-587.

⁹ M. Şükrü Hanioglu, “İttihat ve Terakkî Cemiyeti”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/476-484.

¹⁰ İslâm birliği tartışmalarını konu edinen eserler arasında Şeyhülislâm Mûsâ Kâzım Efendi'ye ait, ancak oğlu tarafından yazıya geçirilen *İttihâd-ı İslâm'a Dair Bir Risâle*'si örnek gösterilebilir. Özcan, “İttihâd-ı İslâm”, 470.

¹¹ XIX. Yüzyılın sonları ve XX. Yüzyılın başlarında telif edilen eserlerin bazıları şu başlıklar altında işlenmiştir: *İttihâd-ı İslam ve Avrupa*, *İttihâd-ı İslam*, *İslam'ın Mâzisi, Hâli, İstikbâli* ve *İttihâd-ı İslam ve Almanya*.

¹² Özcan, “İttihâd-ı İslâm”, 470-475.

¹³ Halil İbrahim Bulut, “Ümmet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/308-309.

¹⁴ Tuğrul, “Millî Görüş Mefkûresinde İslam birliği ve D-8 -Teori ve Pratik”, 30.

¹⁵ Necmettin Erbakan, “Davam (2. Bölüm)”, (Erişim 5 Mart 2021).

¹⁶ Bulut, “Ümmet”, 42/308.

besleyen hastalıklı düşünceler, bir fasit daire oluşturarak birbirlerine kaynaklık etmektedir.¹⁷

Ümmet merkezli bir perspektif, İslam birliği mefkuresinin temelini teşkil eder. Günümüz şartlarında bu ideal, teori ile pratik arasındaki denklem gözetilerek siyasî bir zeminde gerçekleştirilebilir.

Erbakan'ın “Yaşanabilir Bir Türkiye” ve “Yeniden Büyük Türkiye” hedefi, “Yeni bir Dünya”¹⁸ kurmanın yani İslam birliği idealinin gerçekleşmesinin öncülleridir. Bu bağlamda D-8'lerin kurulması, İslam birliğinin tesisine yönelik önemli bir adımdır.¹⁹

3. İSLAM BİRLİĞİNİN TESİSİNİN PRATİK YÖNÜ VE D-8'LER

Erbakan'ın İslam birliği idealini gerçekleştirmede öncelendiği politikaların başında “barış”²⁰ gelmektedir. O, iç ve dış politikada daima barışçıl yaklaşımlar benimsemiştir. D-8 iş birliğinin ana umdeleri arasında yer alan “savaş/çatışma değil; barış” ilkesi,²¹ sorunların savaşla değil diyalogla çözülmesini esas alır.

Erbakan, kısa süreli iktidarı döneminde son yüzyılın Müslümanlar açısından en önemli icraatlarından biri olan D-8'i kurdu. O, kendisinden sonraki nesillere, emanet ve vasiyet olarak İslam birliğini tesis etmeyi bıraktı.²²

D-8'ler 1997 yılında İstanbul Çırağan Sarayı'nda Bangladeş, Mısır, İran, Malezya, Nijerya, Pakistan, Endonezya ve Türkiye'nin katılımıyla kurulmuştur.²³ D-8'in kuruluşunda, birbirinden coğrafi olarak uzak, mezhep, etnisite, kültür ve ekonomik gelişim durumları farklı olan ve halkının çoğunluğu Müslüman olan ülkeler bir araya getirilmiştir. Erbakan'a göre bu farklılıklar, siyasî alana taşındığında ayrılıklar

¹⁷ Çalışkan, “Müslümanların Birliğini Tehdit Eden Unsurlar ve Biz Bilincinin İnşası -Kur'an'a Göre Çözüm Önerileri-”, *Yüzcüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (2018), 290-291.

¹⁸ Yeni Bir Dünya düşüncesinin Kur'anî temelleri için bk. Ahmet Sait Sıcak & Necmettin Çalışkan, “Yeni Bir Dünya'nın Kur'anî Umdeleri”, *Turkish Studies* 12/8 (2017), 171-184.

¹⁹ Maviş, “Erbakan, Necmettin”, EK-1/411-412.

²⁰ Ali Osman Ateş, “İslam ve Barış”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/2 (2006), 1-14; Ahmet Yaman, “Sulh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/485.

²¹ D-8'in temel ilkeleri şunlardır: Savaş değil, barış, Çatışma değil, diyalog, Çifte standart değil, adalet, Üstünlük değil, eşitlik, Sömürü değil, âdil düzen, Baskı ve tahakküm değil, insan hakları. Bkz. Mesut Taştekin, “Türk Dış Politikasında “D-8”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi* 7/2 (2006), 228.

²² Bu ifade, Saadet Partisi eski genel başkanı Prof. Dr. Mustafa Kamalak'a aittir.

²³ D-8 Organization For Economic Cooperation, “Brief History of D-8”, Erişim 5 Mart 2021); Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Gelişen Sekiz Ülke (D-8)”, Erişim 5 Mart 2021).

ve ötekileştirme daha da derinleştirecektir. O, küresel sistemin ve ırkçı emperyalizmin mezhep ve etnik farklılıkları kullanarak İslam ülkelerini birbirinden uzaklaştırma politikaları yürüttüğünü söyleyerek uyarılarda bulunmuştur.²⁴

4. STRATEJİK BİR ÜLKE OLARAK SURIYE

Erbakan'ın Suriye politikasına ilişkin görüşlerine yer vermeden önce Suriye'de yaşananları anlamak için ülkenin tarihî, kültürel ve jeopolitik konumunu, Türkiye-Suriye ilişkileri ve bölgenin arz-ı mev'ûdla bağıını ele almak uygun olacaktır.

4. 1. Suriye'nin Tarihi ve Kültürel Önemi

Suriye toprakları asırlar boyu İslam âleminin önemli şehirleri arasında yer almıştır. Şam (Dımaşk), Hz. Peygamber öncesi dönemde ticaret kervanlarına iştirak etmesiyle ekonomik ve siyasî ilerleyen süreçte ise kültür ve medeniyet şehri olarak ün salmıştır.²⁵

Hz. Muhammed'in vefatı ve Hulefâ-yi Râşidîn dönemi sonrasında Emevîler tarafından devletin başkenti, Medine'den Şam'a taşınmıştır. Bölge, o tarihten günümüze ilmî, siyasî ve askerî bir merkez haline gelmiş, başkent olmasından sonra durum zirveye ulaşmış ve bu özelliğini günümüze kadar sürdürmüştür.

Suriye'nin başkenti Şam'ın faziletine ilişkin meşhur tarihçi İbn Asâkir (ö. 571/1176), *Târîhu Dımaşk* isimli eserinde Allah'ın lütuflarının Şam halkına bolca ihsan edildiğini belirterek Şam'ın mübarek bir yer olduğu hususunda rivayetleri nakletmiştir.²⁶ Müfessirlerden Kurtubî (ö. 671/1273), Kur'an-ı Kerim'de değerine vurgu yapılarak çevresi mübarek kılındığı bildirilen yerin²⁷ Şam bölgesi olduğu görüşündedir.²⁸ İbn Kesîr (ö. 774/1373) de Şam'ın fazileti hakkında "Deccal'den korunmuş bir şehir" olduğunu ve ahir zamanda Müslümanlar için sığınak olacağını savunmaktadır.²⁹

Suriye'nin İslam tarihi açısından taşıdığı ortak tarihî miras ve kültürel altyapı, İslam alemi için avantaj olarak görülmelidir. Suriye'deki bu birikime ek olarak, etnik

²⁴ Tuğrul, "Millî Görüş Mefkûresinde İslam birliği ve D-8 -Teori ve Pratik", 35.

²⁵ Ebü'l-Kâsım Alî b. el-Hasen b. Hibetillâh İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, thk. Amr b. Garame el-Amrî (Beirut: Dâru'l-Fikr, 1415/1995), 3/9.

²⁶ İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, 1/140.

²⁷ el-İsrâ 17/1.

²⁸ Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed el-Berdûni-İbrâhîm Atfîş (Kâhire: Dâru'l-kütübi'l-Mısriyye, 1383/1964), 10/212.

²⁹ Ebü'l-Fidâ Imâdüddîn İsmâil b. Ömer b. Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, thk. Sâmi b. Muhammed Selâme (B.y.: Dâru tayyibe, 1999), 5/353.

kültür, kardeşlik ve akrabalık gibi hususlar, bölge ülkeleri arasında İslam birlikteliğini gerekli kılan kolaylaştırıcı sebepler arasında yer alır.

4. 2. Suriye'nin Jeopolitik Konumu

Suriye; Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının kesişim noktasında yer alır. Kuzeyinde Türkiye, güneyinde Ürdün, doğu ve güneydoğusunda Irak, batısında Lübnan ve güneybatısında İsrail bulunmaktadır. Bunun yanında Arap ve İslam dünyasında tarihî, kültürel, dinî ve entelektüel yönlerden bir merkez haline gelmesinin jeopolitik konumu üzerinde etkisi vardır. Bu özelliklerinden dolayı Suriye, Ortadoğu'da hem bir kavşak noktası hem de bölgenin giriş kapısı konumundadır.³⁰

Suriye, Anadolu, Mezopotamya ve Mısır arasındaki ticarî ve askerî harekât yollarının geçiş noktasında yer aldığı için, tarih boyunca saldırılara açık bir pozisyonda kalmış ve topraklarının arz-ı mev'ûd (vadedilen topraklar) içerisinde yer almasıyla, jeopolitik açıdan daha hassas bir bölge olmasını sağlamıştır. Bu durum, ülkenin bir taraftan siyasî istikrarsızlığına yol açarken bir taraftan da heterojen bir karakter sergilemesine zemin hazırlamıştır.³¹

4. 3. Türkiye-Suriye İlişkileri

Birbirine komşu Türkiye ile Suriye arasında tarihî ve kültürel bağlar sayesinde hemen her dönem iyi ilişkiler var olagelmıştır. Suriye'de yaşanan iç savaş öncesine kadar iki ülke arasında, son dönemde artan müspet gelişmelerle birlikte suni bahar havası oluşmuş ve bunun neticesinde birtakım önemli adımlar atılmıştır. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:³²

1. Suriye'nin Türk İşadamlarına Vize Kolaylığı Sağlaması (2004),
2. Serbest Ticaret Antlaşmasının İmzalanması (2004),
3. Mayınların Temizlenmesi (2004),
4. Gümrük Birliği (2004),
5. Halep'te Fenerbahçe-İttihad Arası Dostluk Maçı (2007),

---

³⁰ Hamza Akengin & Ayşe Yaşar, "Suriye'nin Jeopolitik Konumu Bağlamında Suriye-Rusya İlişkileri", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 32 (2018/3), 30.

³¹ Akengin, "Suriye'nin Jeopolitik Konumu Bağlamında Suriye-Rusya İlişkileri", 31.

³² Mehmet Tan-Aziz Belli-Abdullah Aydın, "2002 Sonrası ve Arap Baharı Kapsamında Türkiye Suriye İlişkileri ve Bölgesel Yansımaları", *II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu 1-2 Ekim* (2012), 68-71.

6. Emlak Müzakereleri (2008),
7. Şam Zirvesi (2008),
8. Türkiye-Suriye Devlet Başkanlarının Antalya Tatili (2008),
9. T.C. DıŐıŐleri Bakanı'nın Suriye Ziyareti (2009),
10. Türkiye-Suriye Arasında Vizelerin Kalkması (2009),
11. Türkiye-Suriye Bakanlar Kurulu Toplantısı (2009),
12. TSK-Suriye Ordusu Ortak Tatbikat (2009),
13. Dostluk Barajı (2011).³³

4. 4. Suriye'de Neler Oldu?

Arap Baharı ncesi ve sonrasında Türkiye ile Suriye arasında yaşanan geliŐmeleri Şöyle özetlemek mümkündür:

Suriye'de yaşananlar, bölgedeki aktör glerin stratejilerinden ve planlarından bağımsız olarak ortaya çıkmamıŐ, aksine oyun kurucu ülkelerin kontrolünde ve kendi menfaatleri çerçevesinde geliŐmiŐ ve ilerlemiŐtir. Yaşanan kaos ve savaş ortamı, aktör glerin nihai emellerine ulaŐmaları için uygun bir zemin oluŐturmuŐtur. Emperyalist aktörler, nihai emellerini ve hedeflerini zamana yaydığı için bu glerin tesiri sahada doğrudan görünmemektedir. Bununla birlikte bu gler, sinsiz emellerini açık bir Şekilde beyan etmekten çekinmemektedirler. BOP'un gerçek anlamda hangi amaç için kurulduğu hakkında farklı tartıŐmalar olsa da 2003 yılında dönemin ABD DıŐıŐleri Bakanı Condoleezza Rice'ın, Büyük Ortadoğu Projesi'yle bölgede 22 ülkenin haritasının deđiŐeceđine dair açıklamalarda bulunması,³⁴ bu amaçları açık bir Şekilde deşifre etmektedir.

Bölgenin önemli ülkeleri arasında yer alan Türkiye ile Suriye arasında geçmiŐten günümüze bazı sorunlar olsa da Arap Baharı öncesine kadar birçok olumlu gelişmeler yaşanmıştır. Türkiye ile Suriye arasında başta su sorunu, Hatay meselesi ve PKK'ya verilen destek olmak üzere sürekli bir anlaŐmazlık olmuŐtur. Bu anlaŐmazlıklar, iki ülke arasında soğuk ve mesafeli duruŐa, zaman zaman da ihtilaflara neden olsa da genel olarak iki binli yılların baŐına kadar nötr bir durum yaşanmıştır. Bu döneme kadar iki ülkenin de birbirlerine karşı, güvenlik odaklı bir dış politika izlediği söylenebilir.³⁵

³³ Belirtilen iş birliklerinden kimisi tamamlanmıŐ kimisi yaşanan süreçle birlikte yarım kalmıştır.

³⁴ Washington Post, "Transforming the Middle East", (Erişim 16 Ekim 2021).

³⁵ Murat Bayar, *Türkiye'de Dış Politika Kararlarının Şekillenmesinde Kültür Olgusunun Etkisi: Kuzey Irak Meselesi ve Suriye İç Savaşı rnek Olayları (2005-2012)* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020), 138.

Türkiye-Suriye ilişkilerinde iki bin sonrası dönemde dış politikada “komşularla sıfır sorun” yaklaşımının³⁶ benimsenmesi, iki ülkeyi önemli müttefik konumuna getirmiş ve bölge adına iyi ilişkiler yaşanmıştır. Geçmişteki sorunlar, gelişen ilişkilerle ikinci plana atılmış³⁷ ve ülkeler arasında siyasi, ekonomik ve kültürel iş birlikleri artırılmıştır.

Bu iş birlikteliklerinde artan bölgesel tehditlerin önemli etkisi vardır. Irak krizi, yükselen Kürt milliyetçiliği ve Kuzey Irak'ta olası bir Kürt devleti temelinde oluşan ortak tehdit, iki ülkeyi daha yapıcı ilişkiler kurmaya sevk etmiştir. Ayrıca ABD önderliğinde Suriye'ye uygulanan uluslararası baskılar, Şam'ı daha fazla Türkiye'ye doğru itmiştir.³⁸

Arap Baharı'nın tesiriyle Suriye'de çıkan iç savaş sırasında, Türkiye'nin Suriyeli muhaliflere destek vermesi nedeniyle iki ülke arası tekrar gerilmiş ve diplomatik ilişkiler bir anda askıya alınmıştır. 2011-2012 yılları arasında gerginlik ve çatışma dönemi başlamış ve bu dönemde iki ülke arasındaki tarihsel bağlar unutulmuş ve “komşularla sıfır sorun” yaklaşımı da bir anda rafa kalkmıştır. Bu durum, 2003-2011 yıllarında iki ülke arasında yapılan anlaşma ve dostluk ilişkilerinin samimiyetini sorgular hale getirmiştir.

Bölgede etkili olan emperyalist güçler, Türkiye-Suriye arasındaki bu yakın iş birliğinden rahatsız olmuşlar, Arap Baharı'nı fırsat bilerek iki ülke arasında yaşanacak gerginliğin faturasını önceden planlamışlardır. Bu bağlamda 2011 yılında İngiltere'nin Türkiye Başkonsolos Yardımcısı Sarah Mooney'in Hatay ziyareti, önemli bir aşama olarak görülebilir. İngiliz başkonsolosun birkaç gün süren bu ziyaretinde bölgeye geliş sebebi sorulduğunda, “Tunus'ta başlayan Arap Baharı'nın Suriye'ye de sıçraması durumunda burada bulunan batılı ülke vatandaşlarının tahliye ve barınma imkânlarını tespit etmek üzere geldim”³⁹ demiş ancak sonrasında İngiliz heyetin ziyaret ettiği yerlere kamp kurulması ve ardından başlayan Türkiye'ye göç, maksatlarını ortaya çıkarmıştır. Bu durumda Suriye'de yaşananların batılılarca önceden planlandığı net biçimde anlaşılmaktadır.

4. 5. Arz-ı Mev'ûd

---

³⁶ Hasan Duran & Çağatay Özdemir, “Türk Dış Politikasına Yansımalarıyla Arap Baharı”, *Akademik İncelemeler Dergisi* 7/2 (2012), 186.

³⁷ Bayar, *Türkiye'de Dış Politika Kararlarının Şekillenmesinde Kültür Olgusunun Etkisi: Kuzey Irak Meselesi ve Suriye İç Savaşı Örnek Olayları (2005-2012)*, 138.

³⁸ Mustafa Kaan Dervişoğlu, *Ortadoğu'daki Güç Mücadelesinde Suriye'nin Rolü (1970-2010)* (Anakara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018), 143.

³⁹ Açıklama ATSO ziyaretinde yapılmış olup konuyla ilgili bilgi için bkz. 5 Nisan 2011 tarihli gazeteler.

Kur'an'da "arz-ı mukaddese" ve "bereketli arz" gibi ifadelerle belirtilen arz-ı mev'ûd⁴⁰ hakkında açıklayıcı bilgi bulunmamaktadır. Müfessirler ilgili ayetlerin tefsirinde bu yerlerin Şam ve Mısır, Mescid-i Aksâ'nın bulunduğu Kudüs ve Lübnan dağı çevresi ve Fırat ile Mısır arasında bir yer olabileceğini belirtmişlerdir.⁴¹

Arz-ı mev'ûd'la ilgili Ahd-i Atik'te; "Bunun için İsrâiloğulları'na söyle. Ben Rabbin. Sizi Mısırlılar'ın yükleri altından çıkaracağım, sizi kendim için bir kavim olarak alacağım ve size Allah olacağım ve İbrâhim'e, İshak'a Ya'küb'a vermek için yemin ettiğim diyara sizi getireceğim ve onu size miras olarak vereceğim."⁴² ifadesi yer alır.

Yahudiler arz-ı mev'ûddan uzaklaştırıldıktan sonra (m.s. 70) oranın hayalini sürekli canlı tutmuşlardır.⁴³ Filistin'de bir Yahudi devleti kurma amacı taşıyan bir siyasî hareket olan siyonizmin ortaya çıkışı da arz-ı mev'ûd inancının gerçekleşmesi arzusudur.⁴⁴

Hadis kaynaklarında Deccal'in Şam ile Irak arası bir yerden⁴⁵ veya Şam'dan çıkacağı,⁴⁶ rüzgâr gibi hızlı hareket edip yeryüzünü dolaşacağı ve Hz. İsa'nın Şam'da nüzul ederek Deccal'i Lüd kapısında öldüreceği⁴⁷ şeklinde bilgiler⁴⁸ yer alır. İslam alimlerinin Deccal'i bir insan gibi tasavvur etmelerinin aksine, metaforik ve temsili bir anlamı çağrıştırdığı ve bu sebeple dijital sistemlerin toplamı şeklinde düşünülebilir. Dijital sistemleri tek elde kontrol ederek Yeni Dünya Düzeni'ni kurmayı amaçlayan "illuminati/aydınlanma" simgelerinde görünen tek gözle, Deccal'in tek gözlü oluşu arasındaki benzerlik de dikkat çekicidir.

---

⁴⁰ İbrânice'de "Eretz Israel" (İsrâil diyarı) denilen bölge, Ahd-i Atik'te "Ken'an diyarı, diyar, gurbet diyarı, memleket, iyi ve geniş diyar, süt ve bal akan diyar ve bütün memleketlerin süsü olan diyar" şeklinde isimlendirilir. Tanımla ilgili detaylı bilgi için bkz. Abdurrahman Küçük, "Arz-ı Mev'ûd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/270-276.

⁴¹ Küçük, "Arz-ı Mev'ûd", 22/270-276.

⁴² Küçük, "Arz-ı Mev'ûd", 22/270-276.

⁴³ Kahraman Ömer Fuat & Abdullah Aydın, "Yahudilerde Devlet ve Toplum: Sosyal ve Ekonomik Temelleri". *Ortaoğru Etütleri*, 9 (2017) s. 27-29.

⁴⁴ Küçük, "Arz-ı Mev'ûd", 22/270-276.

⁴⁵ Müslim, "Fiten", 110; Müsned, IV, 181-182.

⁴⁶ Müslim, "Fiten", 34.

⁴⁷ Müslim, "Fiten", 110; Tirmizî, "Fiten", 59, 62; İbn Mâce, "Fiten", 33.

⁴⁸ İlyas Çelebi, "Deccâl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2019), 9/69-72.

Erbakan, siyonizmi ve birlikte hareket eden küresel güç odaklarını tanımlarken *ırkçı emperyalizm*⁴⁹ ve *ezen güç* kavramlarını kullanır.⁵⁰ O, dünyada hakkı ve adaleti değil, kuvveti üstün tutan anlayışın hâkim olduğunu belirterek bunun temsilcilerinin siyonist güçler olduğunu vurgular. Ayrıca üstün ırk olduklarına, diğer insanların kendilerine köle olsun diye yaratıldığına inandıklarını,⁵¹ dünya hâkimiyeti hedefiyle Büyük İsrail'i kurmayı planladıklarını ve bunun Mesih'in gelişiyle perçinleneceğine inandıklarını söyler.⁵²

Arz-ı mev'ûd'un Büyük İsrail projesi olduğunu belirten ve Suriye'nin kışkırtılmasını da bu çerçevede değerlendiren Erbakan, küresel güçlerin planlarını şöyle deşifre etmektedir:

“Evet, tekrar ediyorum, geçmişte Fırat'ın suları bahanesiyle Suriye'yi kışkırtan da Kafkasları karıştıran da Kıbrıs ve Kardak kayalıkları bahanesiyle Ege'yi kızıştıran da hep aynı siyonist güçler ve onların güdümündeki ülkelerdir.”⁵³

Bu uyarılarda da görüleceği üzere Erbakan, Türkiye'nin komşuları üzerinden kurgulanan stratejik planları gündeme getirmiştir. Ancak onun bu uyarıları dikkate alınmadığı için bugün üzücü neticelerle karşı karşıya kalınmıştır. Erbakan Suriye ile ilgili olarak şu ifadelere yer verir:

“Siz meseleyi Suriye mi sanıyorsunuz? Suriye'yi istemelerinin tek bir nedeni vardır. O da Türkiye'yi işgal etmek için zemin hazırlamaktır. Eğer bir gün mesele Suriye olursa bilin ki hedef Türkiye'dir. Bu söylediklerimi bir gün anlayacaksınız.”⁵⁴ Erbakan'ın Suriye'de yaşanacak olaylara ilişkin yıllar öncesinden yaptığı bu ikaza, çeşitli basın ve yayın kuruluşları dikkat çekmiştir.⁵⁵

4. 6. Erbakan'ın Anlaşılmayan İki Öngörüsü

⁴⁹ Necmettin Erbakan, *Yeni Bir Dünya ve Adil Düzen* (Ankara: MGV Yayınları, 2016), 46.

⁵⁰ Erbakan, *İslam Birliği*, haz. Tacettin Çetinkaya (Ankara: MGV Yayınları, 2017), 97.

⁵¹ Çalışkan & Sıcak, “Dini Hareketlerde Sıkça Kullanılan Âyetler: Prof. Dr. Necmettin Erbakan Örneği”, 79.

⁵² Erbakan, *Yeni Bir Dünya ve Adil Düzen*, 28.

⁵³ Necmettin Erbakan, *Adil Düzen*, (Erişim 7 Mart 2022).

⁵⁴ Milli Gazete, “Erbakan'ın sözü hatırlarda! Suriye'ye dair ne demişti?”, (Erişim 7 Mart 2022).

⁵⁵ Erbakan'ın bu sözünü haber yapan gazete ve siteler hakkında bkz. Yeni Şafak, “Eğer Bir Gün Mesele Suriye Olursa Bilin ki Hedef Türkiye'dir”, (Erişim 7 Mart 2022); Milliyet, “Eğer Bir Gün Mesele Suriye Olursa Bilin ki Hedef Türkiye'dir”, (Erişim 7 Mart 2022); İstanbul Times, “Eğer Bir Gün Mesele Suriye Olursa Bilin ki Hedef Türkiye'dir”, (Erişim 7 Mart 2022); Youtube, “Eğer Bir Gün Mesele Suriye Olursa Bilin ki Hedef Türkiye'dir”, (Erişim 7 Mart 2022).

Suriye Cumhurbaşkanı Yardımcısı Nacah el-Attar, Türkiye’yi ve Millî Görüş hareketinin tahlilini yaparak Erbakan’la ilgili şunları söyledi:⁵⁶

“Biz Erbakan’ı yakından takip ettik. Hayatı boyunca çizgisini, askerî müdahaleleri, İslam birliği idealini, Türkiye’nin maddî ve manevî kalkınma çabalarını, başbakanlığı döneminde tesis ettiği D-8’i takdir ve tasvip ettik. Ne var ki iki defa onu yanlış anlamışız, ona hayıflanıyorum. Bunlardan birincisi, Türkiye’de iktidara gelenlere⁵⁷ siyonizm’e hizmet edeceği düşüncesiyle muhalefet etmesi. İkincisi de Suriye ile Türkiye arasında diplomatik ilişkiler sert düzeyde devam etmekteydi. Sınır hattı boyunca mayınlar vardı. Erbakan, hayatını İslâm Birliği’ne adanmış bir insan. İktidarda kaldığı 11 ay gibi kısa bir süre içerisinde çok zor şartlara rağmen D-8 gibi bir oluşumu kurarak İslam birliğinin temelini attı. Hayatı boyunca en büyük ideali, Müslüman ülkelerin kalkınması ve İslam birliğinin kurulmasıydı. Böyle hedefi olan birisinin, Türkiye ile Suriye arasında vizeler kalkınca tepki gösterdi. Biz bu duruma çok şaşırılmıştık. O dönemde Erbakan, “Bunlar Türkiye ile Suriye arasında ilişkileri geliştiriyorlar. Siyonizm, bunlara böyle emrettiği için vizeyi kaldırıyorlar. Çünkü Suriye’yle vizelerin kaldırılması demek, tüm dünyadaki terörist grupların ve ajanların Türkiye üzerinden Suriye’ye girmesi demek. Bu da Suriye’nin karışması, oluk oluk kan akması ve Suriye’nin BOP için bölünmesi demektir” demişti. Biz 80 milyonluk Türkiye’de Suriye’yle ilişkilerin gelişmesine sevinecek tek bir kişi varsa, o da Erbakan’dır diye düşünürken onun buna muhalefet etmesine şaşırılmıştık. Ne zaman ki Amerika, Suriye ile ilişkileri dondurmaya başladı, aynı gün Türkiye’den de aynı tepkiyi görünce merhum Erbakan’ı daha iyi anladık. Biz onu hayatında iki defa garip karşıladık ne yazık ki bu iki konuda da o haklı çıktı. Keşke Suriye ile Türkiye bu kadar iyi ilişki dönemi yaşamamış olsaydı. Biz Türkiye’ye güvendik, Serbest Ticaret Antlaşması imzaladık. Türk ürünleri Suriye’ye gümrüksüz

⁵⁶ 2012 yılında Suriye Devlet Başkanı Beşşar Esad’ı ziyaret eden Türk heyetine tercüman olarak iştirak etmiştim. Temaslar çerçevesinde Suriye Cumhurbaşkanı Yardımcısı Nacah el-Attar’la yapılan görüşmeden aktarılan anekdottur.

⁵⁷ Bu ifade, dönemin iktidarını kastederek kullanılmıştır. Ancak konu dışı olduğundan bununla iktifa edilecektir.

gelince, kendi sanayicimiz iflas etti. Düşman bizi ele geçirememişti, ama dostumuz bizi düşmana teslim etti.”⁵⁸

Bütün bu anlatılanlardan ortaya çıktığına göre İslam birliği idealindeki Erbakan, yüzeysel iş birliklerinin kalıcı çözümler üretmeyeceği, kritik dönemlerde bir fayda sağlamayacağı ve tehlikeli sonuçlara yol açacağı öngörüsünde bulunmuştur. Ülkeler arasında ortak iş birliklerinde alınan kararların ve atılan adımların uzun vadede ne gibi sonuçlar doğurabileceği sorununu, küresel aktörlerin stratejik adımlarını da hesap ederek çözümlenmek gerekir. Haritanın tamamına vakıf olmadan “pazılın parçalarını doğru bir şekilde yerleştirme”nin imkanı yoktur. Erbakan’ın öngörülerinde isabetli olmasının arkasında yatan sebep, olayları farklı ve bütüncül görmesi ve yorumlamasıdır.

4. 7. Suriye Politikasının Ülkemiz ve Bölgemiz Açısından Sonuçları

Arap Baharı fırtınasıyla birlikte Suriye’de faturası ağır olan bir iç savaş süreci yaşanmıştır. Ortaya çıkan tabloyu şu şekilde özetlemek mümkündür:

1. **Suriye’de Demografik Yapının Bozulması:** İç ve dış göçlerin yanında bir milyona yakın sivil ölümü gerçekleşmiş, 200 bini aşkın kişi hapse atılmış ve 10 milyona yakın insan başka ülkelere göç ederek vatansız duruma düşmüştür. Ülke enkaz yığına dönmüş ve vatandaşların tahliyesiyle birlikte sermaye de yok edilmiştir.
2. **Operasyonlar:** Ülkede iç savaş sonrası ortaya çıkan konjonktürel durumun etkisiyle askeri harekâtlar yapılmış, sonuçta çok sayıda şehit ve yaralılar ortaya çıkmıştır.
3. **Direnış Gruplarının Tasfiyesi:** İç savaş öncesi denge politikasının bir gereği olarak Suriye topraklarında faaliyetlerini sürdüren başta Hamas olmak üzere çeşitli Filistinli direniş grupları ülke dışına çıkmak zorunda kalmıştır. Bu durum, Lübnan, İran ve İsrail ekseninde bir sonuç doğurmuştur.
4. **İslam Medeniyetinin İmhası:** Şam bölgesi başta olmak üzere tarihten günümüze İslam kültür ve medeniyetinin önemli merkezleri tahrip edilmiş, çok sayıda İslami yayınevi, medrese ve okul faaliyetlerine ara vermiş, alimler de ülke dışına çıkmak zorunda kalmışlardır.⁵⁹

---

⁵⁸ Saadet heyeti olarak 2012 yılında Şam’da yapmış olduğumuz ziyaretle ilgili olarak haberler yapılmıştır. Bu konudaki haberlerle ilgili olarak bkz. Milli Gazete, “Esad’ın Yardımcısı Attar: Erbakan’ın uyarılarını sonradan anladık”, (Erişim 8 Mart 2022); İslami Analiz, “Esad’ın Yardımcısı: Erbakan Söylediğinde Anlam Veremiyorduk, Haklı Çıktı”, (Erişim 8 Mart 2022); Hürriyet Gazetesi, “SP Lideri Kamalak Esad’la Görüştü”, (Erişim 8 Mart 2022).

⁵⁹ Necmettin Çalışkan, “Suriye’de Kur’an-Tefsir Çalışmaları ve Mülteciler Bağlamında İlmi Mirasın Günümüze Aktarımı, Teklifler- Öneriler”, *Route Educational and Social Science Journal* 3/3 (2016), 253.

5. **Mülteci Sorunu ve Sınır Dışı Süreci:** Başlangıçta ensar-muhacir kardeřliđi⁶⁰ adıyla ülkemizde ve komşu devletlerde kabul gören Suriyeliler,⁶¹ zamanla halk tarafından yük olarak görölmeye başlanmış, siyasî otorite tarafından da AB ve diğer batılı ülkelere karşı pazarlık aracı olarak kullanılmıştır.
6. **Dörtlü Yönetim/Devlet Yapısı:** İç savaş sonrasında Suriye’de ülke, dört ayrı yönetime ayrılmıştır. Bunlar; merkezde Suriye rejimi, Halep’in doğusunda PYD, sınırımıza yakın bölgelerde milli ordu ve İdlib ve çevresindeki muhalif güçlerin kontrolündeki yerler.
7. **İsrail’in Çevresinin Boşaltılması:** Büyük İsrail hedefi kapsamında çevresi boşaltılan Suriye, yakın gelecekte işgale hazır hale getirilmiştir.

Özetle Suriye politikasındaki değişiklik ve belirsizlik ağır sonuçlar doğurmuştur. Bunlar şu şekilde örneklendirilebilir:

- a. Önce mayınlar temizlendi, sonra sınır hattına duvar örüldü.
- b. Önce mülteciler kabul edildi. Sonra kaçaklar sınır dışı edildi.
- c. Beşsar Esed önce dosttu, sonra düşman ilan edildi.
- d. Önce tüm muhaliflere destek verildi, sonra terörle mücadele operasyonları yapıldı.
- e. Terör örgütü temsilcileri önce kırmızı halıyla karışlandı, sonra İnterpol’de arama müzekkeresi çıkarıldı.
- f. Önce Kobani’ye destek verildi, sonra PYD’yle mücadele edildi.
- g. Önce Amerika’yla eğit-donat projesi yapıldı, sonra Rusya’yla ortak devriye atıldı.

Bütün bu tutarsız uygulamalar, uzun vadede sürdürülebilir politika anlayışının olmadığını, aksine anlık reflekslerle hareket edildiğini göstermektedir.

---

⁶⁰ Bu ifade bir slogandan çok İslam medeniyetinin ve kurulması hedeflenen *Yeni Bir Dünyanın* hangi temeller üzerine bina edileceği hakkında önemli işaretler taşımaktadır. Bu sebeple günlük ve kısa vadeli menfaatlerden ve siyasî söylemlerdense -Batı için bir ütopya olsa da İslam topraklarında gerçekleştirilmiş- bir ideali simgelemektedir. Kur’ân’ın yurtlarından dinî sebeplerle ihraç edilenler hakkındaki *Yeni Bir Dünya* düşüncesinin de temellerini oluşturan yaklaşımı hakkındaki ayrıntılı bilgi için bk. Ahmet Sait Sıcak & Necmettin Çalışkan, “Kur’ân’da “İhraç” Kavramı Özelinde Göç Olgusu”, *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/9 (2018), 483-514; Ahmet Sait Sıcak & Necmettin Çalışkan, “İnsan Şahsiyetinin İnşası ve Korunması Bağlamında Kur’ân’da Sığınma Realitesinin İsimlendirilmesi”, *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 3/1 (2019), 140-168; Ahmet Sait Sıcak & Necmettin Çalışkan, “Kur’ânî Perspektiften Göç Olgusu -Sîret-Nüzûl Bağlamında Kavramlar Üzerinden Kur’ân’da Hicret Süreci-”, *Göç ve Din*, ed. M. A. Kirman & İ. Dölek (Ankara: Astana Yayınları, 2020), 129-146.

⁶¹ Suriye’den gelen göçmenlere Türkiye’nin tanımladığı kimlik statüsünün, Geçici Koruma Altında olan nüfus ifadesinden yola çıkılmasına rağmen Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı verilmesi noktasına evrildiği görölmektedir (bkz. İsmail Sarıteke, & Ömer Fuat Kahraman & Abdullah Aydın, “Türkiye’deki Suriyeli Nüfusun Hukuki Statüsü ile İlgili Bir Analiz”, *Turkish Studies*, 13/7 (2018), 383-396).

SONUÇ

Necmettin Erbakan, Türkiye’de XX. Yüzyılın son çeyreğinde, siyaset sahnesinde yer almış devlet adamlarından biridir. Erbakan’ın onu Türkiye’deki diğer siyasî fraksiyonlardaki liderlerden ayıran en önemli özelliği, siyasal alanda ahlak ve maneviyatı öncelemesidir. O, birçok kez akademik alanda yaptığı gibi İslam medeniyet tasavvurundan ilham alarak siyasî, sosyal ve ekonomik alanlarda da projeler geliştirmiş ve bu sayede toplumun kalkınarak huzur ve refaha kavuşacağını savunmuştur.

Erbakan iç siyasette/yerelde, “Yaşanabilir Bir Türkiye” ve “Yeniden Büyük Türkiye”, dış siyasette/küreselde ise “Yeni Bir Dünya” hedefi koymuştur. Birinci hedefe ulaşabilmek için millî ve manevî değerlere bağlı kalarak maddî kalkınmayı, ikinci hedefe ulaşabilmek için de İslam birliği idealini temel ilke olarak benimsemiş ve bunu gerçekleştirmek için ümmet merkezli bir anlayışla mücadele etmiştir.

Erbakan, İslam ülkelerinin toparlanıp bir araya gelmesi ve İslam birliğinin gerçekleşmesi için yoğun çaba sarf etmiştir. Bunun için 15 Haziran 1997’de nüfusu 50 milyonu aşan sekiz İslam ülkesinin katılımıyla D-8 kurulmuştur. D-8’lerin kuruluşu bir taraftan Müslüman ülkelerin ilerleyen yıllarda daha büyük organizasyonlarla bir araya geleceğinin işareti olurken bir taraftan da emperyalizm ve siyonizmin sömürü alanlarını daraltacağı için hedef haline gelmiştir.

İslam birliğinin tesisinin önemi açısından bir örnek olarak Suriye; tarihî miras, etnik, kültürel, kardeşlik ve akrabalık gibi hususlarla bölge ülkeleri arasında ön plana çıkar. Öte yandan Suriye, Anadolu, Mezopotamya ve Mısır arasındaki ticarî ve askerî harekât yollarının geçiş noktasında bulunduğundan, tarih boyunca saldırılara açık bir pozisyonda kalmıştır. Topraklarının arz-ı mev’ûd içerisinde yer alması, jeopolitik açıdan daha hassas bir bölge olmasını sağlamıştır. Bu durum, ülkenin hem siyasî istikrarsızlığına yol açmış hem de heterojen bir karakter sergilemesine zemin hazırlamıştır.

Erbakan, siyonizmi, arz-ı mev’ûd hedefine ulaşmak için başta I. Dünya Savaşı olmak üzere dünya ölçeğinde geniş çaplı kaos ve çalkantıların müsebbibi olarak görür. Buna bağlı olarak siyonizmin proje ve hedefleri doğrultusunda, Ortadoğu’daki gelişmelerin kime hizmet ettiğini, ilerleyen yıllarda da olayların kimlere yarayacağını öngörmüştür. Böylece o, hem siyonizmin arz-ı mev’ûd hayaline ve Büyük İsrail’in kurulmasına giden yolda politikalarını uygulamak hem de küresel aktörlerin kendi hegemonyalarını gerçekleştirmek için birlikte hareket ettiklerinin de farkındadır. Bunun sonucu olarak Suriye’nin işgal edilmesi ya da parçalanması halinde bir sonraki hedefin Türkiye olacağını belirtmiştir.

Erbakan, küresel aktörlerin kurdukları veya kontrollerindeki bazı terör gruplarının, işgal edecekleri/sömürecekleri ülkelerde öncü birlik olarak kullanıldığını, bunlar bahane edilerek o ülkelerin siyasetlerine müdahale edildiğini söyler. Nitekim İngiliz başkonsolosun Hatay ziyaretindeki açıklamalarından da anlaşılacağı üzere Suriye’de cereyan eden olayların Batılılar tarafından önceden planlandığı anlaşılmaktadır. O, Türkiye ile Suriye arasında yaşanan olumlu gelişmelere ihtiyatla yaklaşarak bunların bazı olumsuz sonuçlara yol açabileceğini öngörmüş ve uyarmıştır. Bu uyarıları, Arap Baharı’nın ortaya çıkmasıyla daha iyi anlaşılmıştır.

Suriye’de yaşanan iç savaş sonucunda; demografik yapı bozulmuş, operasyonlar sonucu çok sayıda asker ve sivil şehit olmuş, direniş grupları tasfiye- İslam medeniyeti imha edilmiş, mülteci sorunu ortaya çıkmış, ülkede dörtlü yönetim/devlet yapısı oluşmuş ve Büyük İsrail hedefi kapsamında çevresi boşaltılan ülke işgale hazır hale getirilmiştir.

Netice olarak Müslüman ülkelerin bir araya gelerek siyonist ve emperyalist güçlerin hedeflerine karşı, alternatif çıkış yolları bulmaları ve İslam birliğinin gerçekleşmesi için çaba sarf etmeleri gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

Akengin, Hamza & Yaşar, Ayşe. “Suriye’nin Jeopolitik Konumu Bağlamında Suriye-Rusya İlişkiler”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 32/3 (2018), 25-57.

Ateş, Ali Osman. “İslam ve Barış”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/2 (2006), 1-14.

Bayar, Murat. *Türkiye’de Dış Politika Kararlarının Şekillenmesinde Kültür Olgusunun Etkisi: Kuzey Irak Meselesi ve Suriye İç Savaşı Örnek Olayları (2005-2012)*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.

Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail. *Sahîhu’l-Buhârî*. thk. Muhammed Zühreir b. Nâsır. Dâru tavgî’n-necât, 1422/2002.

Bulut, Halil İbrahim. “Ümmet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/308-309. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Çalışkan, Necmettin & Sıcak, Ahmet Sait. “Dini Hareketlerde Sıkça Kullanılan Âyetler: Prof. Dr. Necmettin Erbakan Örneği”. *Turkish Studies* 12/8 (2017), 71-84.

Çalışkan, Necmettin. “Müslümanların Birliğini Tehdit Eden Unsurlar ve Biz Bilincinin İnşası -Kur’an’a Göre Çözüm Önerileri-”. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (2018), 275-291.

Çalışkan, Necmettin. “Suriye’de Kur’an-Tefsir Çalışmaları ve Mülteciler Bağlamında İlmi Mirasın Günümüze Aktarımı, Teklifler-Öneriler”, *Route Educational and Social Science Journal* 3/3 (2016), 252-265.

Çelebi, İlyas. “Deccâl”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9/69-72. Ankara: TDV Yayınları, 2019.

Dervişoğlu, Mustafa Kaan. *Ortadoğu’daki Güç Mücadelesinde Suriye’nin Rolü (1970-2010)*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.

Duran, Hasan & Özdemir, Çağatay. “Türk Dış Politikasına Yansımalarıyla Arap Baharı”. *Akademik İncelemeler Dergisi* 7/2 (2012), 181-198.

Erbakan, Necmettin. *Erbakan Külliyyatı*. der. M. Mustafa Uzun & ed. Tacettin Çetinkaya. Ankara: MG V Yayınları, 2013.

Erbakan, Necmettin. *Yeni Bir Dünya ve Adil Düzen*. Ankara: MG V Yayınları, 2016.

Erbakan, Necmettin. *İslam Birliği*. haz. Tacettin Çetinkaya. Ankara: MG V Yayınları, 2017.

Hanioğlu, M. Şükrü. “İttihat ve Terakkî Cemiyeti”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 23/476-484. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Hanioğlu, M. Şükrü. “Jön Türkler”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 23/584-587. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

İbn Asâkir, Ebü’l-Kâsım Alî b. el-Hasen b. Hibetillâh, *Târîhu Dımaşk*. thk. Amr b. Garame el-Amrî. Beyrut: Dârü’l-fikr, 1415/1995.

İbn Kesîr, Ebü’l-Fidâ Imâdüddîn İsmâil b. Ömer. *Tefsîru’l-Kur’âni’l-‘Azîm*. Thk. Sâmi b. Muhammed Selâme. B.y.: Dâru tayyibe, 1999.

İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid er-Rebei el-Kazvînî. *Sünenu İbn Mâce*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Kahire: Dâru İhyâi’t-türâsi’l-‘Arabiyye, 1395/1975.

Kahraman, Ömer Fuat & Aydın, Abdullah. “Yahudilerde Devlet ve Toplum: Sosyal ve Ekonomik Temelleri”. *Ortadoğu Etütleri* 9 (2017), 24-43.

Kazanç, Fethi Kerim. “Tevhîd İnancı ve Evrensel Ahlâk İlişkisi: Hz. İbrâhîm Örneği”. *Kelam Araştırmaları* 9/1 (2011), 77-126.

Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh. *el-Câmi‘ li-ahkâmi‘l-Kur‘ân*. Thk. Ahmed el-Berdûnî-İbrâhîm Atfîş. 2. Baskı. Kâhire: Dâru‘l-kütübi‘l-Mısriyye, 1383/1964.

Küçük, Abdurrahman. “Arz-ı Mev‘ûd”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/270-276. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Maviş, Nazım. “Erbakan, Necmettin”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* EK-1/411-413. İstanbul: TDV Yayınları, 2016.

Müslim, Ebü‘l-Hüseyin el-Kuşeyrî en-Nîsâbûrî b. Haccâc. *Sahîhu Müslim*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Beyrut: Dâru ihyâi‘t-türâsi‘l-‘Arabî, 1375/1956.

Özcan, Azmi. “İttihâd-ı İslam”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/470-475. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Sarıteke, İsmail & Kahraman, Ömer Fuat & Aydın, Abdullah. “Türkiye’deki Suriyeli Nüfusun Hukuki Statüsü ile İlgili Bir Analiz”, *Turkish Studies* 13/7 (2018), 383-396.

Sıcak, Ahmet Sait & Çalışkan, Necmettin. “Yeni Bir Dünya’nın Kur’ânî Umdeleri”. *Turkish Studies* 12/8 (2017), 171-184.

Sıcak, Ahmet Sait & Çalışkan, Necmettin. “Kur’ân’da “İhraç” Kavramı Özelinde Göç Olgusu”. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/9 (2018), 483-514.

Sıcak, Ahmet Sait & Çalışkan, Necmettin. “İnsan Şahsiyetinin İnşası ve Korunması Bağlamında Kur’ân’da Sığınma Realitesinin İsimlendirilmesi”. *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 3/1 (2019), 140-168.

Sıcak, Ahmet Sait & Çalışkan, Necmettin. “Kur’ânî Perspektiften Göç Olgusu -Sîret-Nüzûl Bağlamında Kavramlar Üzerinden Kur’ân’da Hicret Süreci-”. *Göç ve Din*. ed. M. A. Kirman & İ. Dölek. 129-146. Ankara: Astana Yayınları, 2020.

Şentürk, Recep. “Millet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 30/64-66. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.

Tan, Mehmet & Belli, Aziz & Aydın, Abdullah. “2002 Sonrası ve Arap Baharı Kapsamında Türkiye Suriye İlişkileri ve Bölgesel Yansımaları”. *II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu* 1-2 Ekim (2012), 65-74.

Taştekin, Mesut. “Türk Dış Politikasında “D-8”. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi* 7/2 (2006), 225-244.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemî. *el-Câmiü's-sahîh*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir. Kahire: Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1395/1975.

Tuğrul, Talip. “Millî Görüş Hareketi'nin Temel Karakterleri”. *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi* 10/2 (Güz 2017), 617-657.

Tuğrul, Talip. “Millî Görüş Mefkûresinde İslâm Birliği ve D-8 -Teori ve Pratik”. *Din ve Bilim- Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 2/2 (2019), 23-49.

Yaman, Ahmet. “Sulh”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 37/485-489. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Yüceer, İsa. “İslam Birliği Fikri ve II. Abdülhamit”. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5/2 (2016), 143-164.

İnternet Kaynakları

Adil Düzen ve Yeni Bir Dünya, Erişim 6 Mart 2021. <http://www.necmettinerbakan.net/kitaplar/adil-duzen---10.-baski-son.pdf>.

D-8 Organization For Economic Cooperation. Erişim 5 Mart 2021. “Brief History of D-8”. <https://developing8.org/about-d-8/brief-history-of-d-8/>

Milliyet, “Bir Gün Hedef Suriye Olursa Bilin ki Hedef Türkiye'dir”. Erişim 5 Mart 2021. <http://blog.milliyet.com.tr/bir-gun-hedef-suriye-olursa-bilin-ki-hedef-turkiye-dir/Blog/?BlogNo=536445>

İstanbul Times, “Bir Gün Hedef Suriye Olursa Bilin ki Hedef Türkiye'dir”. Erişim 5 Mart 2021. <https://www.istanbultimes.com.tr/guncel/erbakan-bir-gun-mesele-suriye-olursa-bilin-ki-hedef-turkiyedir-h37531.html>

Washington Post, “Transforming the Middle East”. Erişim 16 Ekim 2021. <https://www.washingtonpost.com/archive/opinions/2003/08/07/transforming-the-middle-east/2a267aac-4136-45ad-972f-106ac91e5acd/>

Yeni Şafak, “Bir Gün Hedef Suriye Olursa Bilin ki Hedef Türkiye'dir”. Erişim 5 Mart 2021. <https://www.yenisafak.com/infografik/necmettin-erbakan-eger-bir-gun-mesele-suriye-olursa-bilin-ki-hedef-turkiyedir-14954>

Youtube, “Bir Gün Hedef Suriye Olursa Bilin ki Hedef Türkiye'dir”. Erişim 5 Mart 2021. <https://www.youtube.com/watch?v=nJK0yVI6k8A>

Hürriyet Gazetesi, “SP Lideri Kamalak Esad’la Görüştü”. Erişim 6 Mart 2022. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/sp-lideri-kamalak-esadla-gorustu-19626931>

İslami Analiz, “Esad’ın Yardımcısı: Erbakan Söylediğinde Anlam Veremiyorduk, Haklı Çıktı”. Erişim 6 Mart 2022. <https://www.islamianaliz.com/h/75818/esadin-yardimcisi-erbakan-soylediginde-anflam-veremiyorduk-hakli-cikti>

Millî Gazete, “Erbakan’ın sözü hatırlarda! Suriye’ye dair ne demişti?”. Erişim 6 Mart 2022. <https://www.milligazete.com.tr/haber/3682641/erbakanin-sozu-hatirlarda-suriyeye-dair-ne-demisti>

Milli Gazete, “Esad’ın Yardımcısı Attar: Erbakan’ın uyarılarını sonradan anladık”. Erişim 6 Mart 2022. <https://www.milligazete.com.tr/haber/3225989/esadin-yardimcisi-attar-erbakanin-uyarilarini-sonradan-anladik>

Necmettin Erbakan Üniversitesi. “Prof. Dr. Necmettin Erbakan (1926-2011): Akademisyen, Siyasetçi ve Devlet Adamı”. Erişim 4 Mart 2022. <https://web.archive.org/web/20130601070733/http://konya.edu.tr/sayfa/erbakan>

Necmettin Erbakan, “Davam (2. Bölüm)”. Erişim 5 Mart 2022. <http://www.necmettinerbakan.net/haberler/davam-2-bolum-.html>

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, “Gelişen Sekiz Ülke (D-8)”. Erişim 5 Mart 2022. https://www.mfa.gov.tr/gelisen-sekiz-ulke-_d-8_.tr.mfa